

hant a száguldó infláció miatt. Ennek is köszönhető, hogy a ~k az eszközökben nem válogatva igyekeztek kiegészíteni csökkenő jövedelmüket. Kötelezővé tették az ajándékokat, gazdtalan birtokok használati jogát szerezték meg, védleveleket árultak a viszálykodó keresztény felekezeteknek és egyházi szervezeteknek, s a kincstárral több szandzsák jövedelmeit utaltatták ki maguknak pótlólagos juttatásként.

A ~kat állásuk bizonytalansága is a pénz utáni hajszára kényszerítette. A 145 éves török uralom alatt 101-szer cserélt gazdát a poszt, s az itt megfordult 76 személy átlagosan másfél évet töltött el hivatalában. Közülük 8-10 még Budára sem ért el, már elcsapták. Szokollu Musztafa pasa a maga egyhuzamban letöltött 12 évével (1566–78) egészen kivételesen számít. Rajta kívül 6 pasa tartózkodott itt 5 évnél hosszabb ideig, de ők is csak többszöri kinevezésekkel. A poszt megszerzése és megtartása érdekében a nagyvezírnök és a szultán bizalmasainak hatalmas összegeket kellett lefizetniük, amit a rájuk bízott terület kifacsarásával igyekeztek visszaszerezni. A budai kormányzók kiválasztásánál elvben fontos szempont volt, hogy az illető ismerje a terepet, és minél több katonája legyen. A valóságban a kinevezés elsősorban a személyi kapcsolatokon (törökül: intiszáp) múlt, vagyis azon, hogy az illető beletartozott-e a jobbára rab eredetű, szerájban nevelkedett, „igazi oszmánok” vékony, felső rétegébe, amely a birodalom legfőbb hivatalait egymás között cserélgette. A budai beglerbégség stratégiai jelentőségénél fogva a bizalmi állások közé tartozott, ezért természetes, hogy betöltőik között szép számban találunk szultáni vóket (Kalajlikoz Ali, Szári Kenán, Bosnyák Ismail), bizalmasokat (Üvejsz, Musza, Dzserráh Kászim), nagyvezírek fiait és rokonait (Szinán fia, Mehmed, Szokollu Mehmed fia, Haszan, unokaöccse, Musztafa), egykori janicsár agákat (Deli Dervis, Uzun Ibrahim, Arnavud Abdi) és ehhez hasonló nagyságokat. Az ide helyezettek egy része csupán átmeneti állomásnak tekintette budai

tartózkodását, voltak azonban közöttük mo.-i vagy észak-balkáni eredetű és kötődésű államférfiak is, akik ugyanúgy, mint felmenőik és rokonaik, életük nagy részét ebben a térségben szolgálták le. Ez arra utal, hogy a helyi viszonyok ismerete a budai kormányzóság betöltésénél talán mégis nyomott valamit a latban.

Akármelyik csoporthoz tartoztak is, a ~k tántoríthatatlanul szolgálták a szultánt, és fontosságuk nemcsak politikai, katonai és igazgatási működésükben nyilvánkozott meg. A mo.-i tartományban elsősorban ők, az ő udvaraik képviselték az oszmán udvari műveltséget, értékeket és normákat, s ezáltal, ha nem is a tömegig lehatolóan, de bekapcsolták Budát abba a kulturális körbe, amelynek közép-pontjában Isztambul állott. Mint udvarból kirajzó és tartományokban vándorló előkelők, a „nagy beglerbégek”, köztük a budaiak tették a legtöbbet azért, hogy sokszínűsége ellenére az oszmánok birodalma legalább a helyi apparátus felső szintjén egységes arculatot mutasson.

Irod.: GÉVAY Antal, *A' budai pasák*, Bécs, 1841; FEKETE Lajos, *Budapest a török korban*, Bp., 1944; KÁLDY-NAGY Gyula, *Harácszedők és ráják*, Bp., 1970; HEGYI Klára, *Török berendezkedés Magyarországon*, Bp., 1995; DAVID Géza, *Török közigazgatás Magyarországon*, dissz., Bp., 1995.

Fodor Pál

budai Várszínház →színház

Buda nyomdászata és könyvkiadása

Az első budai nyomda Andreas Hess műhelye volt, amely 1472–73-ban működött, és a →*Budai Krónikán* kívül még egy kisebb terjedelmű művet adott ki. Ettől teljesen független nyomdaalapítás volt az az 1470-es évek végén itt dolgozó műhely, amelyet a szakirodalom csak a *Confessionale* nyomdájának nevez, nem ismervén a nyomdász nevét. A két ősnomdának öt kiadványa maradt fenn. Bár kiadók működtek Budán a Mohács előtti időkben is, a két rövid életű 15. sz.-i műhely után újabb nyomda itt legközelebb csak 250 év múlva, a 18. sz.-ban létesült. Minthogy Buda a hódoltsá-

gi területhez tartozott, sem a török megszállás idején, sem azt követően nem voltak meg a nyomdaalapításhoz szükséges feltételek. Johann Sebastian Landerernek, az első újkori budai nyomda létesítőjének (1724) sem akadt itt sokáig versenytársa. A Landerer-nyomda számára biztos hasznot jelentett a számos tankönyv- és naptárkiadás privilégiumának megszerzése, ám az →egyetemi nyomda, nem sokkal Budára költözése után, megkapta a tankönyvek előállításának kizárólagos jogát. A 18. sz. hetvenes éveitől kezdve még nyolc budai kiadó is hozzájárult Pest és Buda kulturális központá válásához.

Lásd még: →tankönyvkiadás; →zene-műkiadás.

Irod.: GÁRDONYI Albert, *Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a 18. században különös tekintettel Budára és Pestre*, Bp., 1917; BÜKYNÉ HORVÁTH Mária, *A Landerer-család és nyomdászati vállalkozásai*, MKsz, 1966; ANDOR TARNAI, *Die Universitätsdruckerei von Buda um die Wende des 18. Jh., in Wegenezet europäischen Geistes*, Hrsg. Richard Georg PLASCHKA, Karlheinz MACK, Wien, 1983 (Schriftenreihe des Österreichischen Ost- und Südosteuropa-Instituts, 8).

V. Ecsedy Judit

Budun Dávid (16. sz.)

Kohanita rabbicsalád sarja, Slómó Luria tanítványa, Móse Iszerlész vitatársa. *Migdál Dávid* (Megjegyzések Gittin traktátusához) c. műve Szalonikiben jelent meg 1597-ben. Budán működött.

Irod.: MZSL, 1929, 159.

Haraszi György

bullá →pecsét

bulya →oszmán-török textil; →varróbulya

bunda →bőrruhák

bunjevácok

Bácskában élő kat. →horvátok. Elnevezésüket legtöbbször a *Buna* folyó nevéből eredeztetik. Mások a 'kőből rakott kunyhóban lakók' jelentésű *bunje* elne-

vezéssel hozzák kapcsolatba. A 17–18. sz.-ban a török elől menekültek Mo.-ra Hercegovinából és a dalmát tengerpart közeléből. Írásos dokumentumok gyakran, még a 19. sz.-ban is *dalmátoknak*, *dalmatáknak* jelölik őket. Ma Mo.-on nagyobb számban Baján és környékén, Jugoszláviában Szabadkán és Zomborban, valamint vidékükön élnek. A horvát nyelv ősto nyelvjárásának í-ző változatát beszélik. Egyes elméletek szerint a ~katalizált →szerbek.

Irod.: UROSEVICs Daniló, *A magyarországi délszlávok története*, Bp., 1969.

Eperjessy Ernő

Buonaccorsi, Filippo (Callimachus Experiens; San Gimignano, 1437–Krakkó, 1496. nov. 1.)

Humanista író és politikus. Pomponio Leto tanítványaként 1462-től Rómában élt, egyik vezetője a II. Pál pápa elleni összeesküvésnek. Ennek 1468-as leleplezése előtt Konstantinápolyba, majd 1469–70 telén Lengyeló.-ba utazott, ahol Gregorius Sanoceus pártfogoltja lett. 1472-től Krakkóban a király gyermekeinek nevelője; tanácsos, 1474-től királyi kancellár. 1483-ban Budán járt követség-

Filippo Buonaccorsi építáfiuma a krakkói domonkosok kolostorában, 1506

ben, s költeményeket írt Mátyás királyhoz és Beatrix királynéhoz. Politikáját egyébként a Mátyás-ellenesség jellemzi; *Attila* c. műve Mátyás király elleni támadás is. Megírta I. Ulászló király és Sanoceus életrajzát.

Művei: *Attila. Accedunt opuscula Quintii Aemiliani Cimbriaci ad Attilam pertinentia*, ed. Tiberius KARDOS, Lipsiae 1932 (BSMRAe); *Rhetorica*, ed. Casimirus Felix KUMANIECKI, Warszawa, 1950 (Auctarium Masandreum, 1); *Historia de rege Wladislao...*, ed. Irmína LICHONSKA, Thaddaeus KOWALEWSKI, Varsoviae 1961 (BLMRAe, 3); *Attila*, ed. Thaddaeus KOWALEWSKI, Varsoviae 1962 (BLMRAe, 10); *Ad Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio*, ed. Irmína LICHONSKA, comm. Thaddaeus KOWALEWSKI, Varsoviae 1964 (BLMRAe, 13); *Vita et mores Gregorii Sanocei*, ed. Irmína LICHONSKA, Varsoviae 1963; *Vita et mores Sbignei Cardinalis (Zbigniew Oleśnicki)*, ed. Irmína LICHONSKA, Varsoviae 1962; *Epistulae selectae*, ed. Irmína LICHONSKA, Wratislawiae–Varsoviae–Cracoviae 1967; *Carmina*, a cura di Francesco SICA, introd. Gioacchino PAPPARELLI, Napoli, 1981 (Riscontri, 10).

Irod.: HUSZTI József, *Callimachus Experiens költeményei Mátyás királyhoz*, Bp., 1927; JUHÁSZ László, *Adalékok az 1447–1490. évekből*, Bp., 1931; KARDOS Tibor, *Callimachus. Tanulmány Mátyás király államrezonjáról*, Bp., 1931; Gioacchino PAPPARELLI, *Callimaco Esperiente...*, Roma, 1977; Uő, *Callimaco Esperiente poeta e politico del '400*, Firenze, 1987.

Pajorin Klára

Burius János, id. és ifj.

A mo.-i irodalomtörténetírás úttörői. Id. ~t (Liptószentandrás, ?–Korpona, 1688. dec. 7.) a kat. restauráció száműzetésbe kényszeríti. Az 1670-es évek egyházüldözésével foglalkozik két művében (*Animadversiones...*, 1676; *Einfültige [...] Motiven*, 1676). Száműzetése alatt gyűjti össze egyháztörténeti anyagát (*Micae historico-chronologicae Evangelico Pannonicae*, kiadta Lichner Pál 1864-ben). Fia (Korpona, 1667–Besztercebánya, 1712. márc. 6.) Boroszló város támogatásával tanul Lipszében, Halléban.

1696-tól iskolamester, 1712-től lelkész Besztercebányán. Pietista beállítottságú. Folytatja atyja adatgyűjtését, és másokat is magyar írók életrajzi adatainak gyűjtésére buzdít. Tanítványa →Czvittinger Dávid és →Bél Mátyás.

Irod.: TARNAI Andor, *A magyarországi irodalomtörténetírás megindulása*, ItK, 1971. Szelestei N. László

burnót →dohányzás

bütordíszítő technikák →aranyozás; →festett bútor; →esztergályozott bútor; →intarziás bútor

bútorkészítő központok

1. Debrecen

Debrecenben a bútorművesség kezdetei a 16. sz.-ra vezethetők vissza. A város tanácsülési jegyzőkönyveiben 1547-től található szórványos adatok az →asztalosok kezdeteire, az első, foglalkozásnév szerint ismert mesterek: Joannes Aztaliarto (1548 e.), majd Matthias Aztaliarto de Eperjes (1549), Leonardus Aztaliarto (1554), Jacobus Aztalos (1607). Az asztalosipar már bizonyos múltra tekintett vissza, amikor Debrecen város főbírája és szenátusa 1620-ban kiváltságlevélben elismerte a →céhet. Bizonyíték erre az asztalosok első →céhpecsétje is, amely az 1621-es évszámot viseli. A debreceni asztalosok 1620-ban nyerték első, 29 cikkelyes privilégiumlevelüket, Asztalos Jakab és Balich Jeremiás „asztalgyártó mesterek” kérésére. A kiváltságlevellet 1636-ban és 1646-ban megújították, és artikulusait kiegészítették. A tanács 1647. nov. 11-én adta ki ismét az asztalosok „törvényeit”. A privilégiumlevél hosszú időre megszabta az asztaloscéh működését, legalább 1752-ig érvényben volt. Az 1547–1800 között eltelt időből száznegyvenöt debreceni asztalosmester nevért őrizték meg a levéltári források.

A debreceni asztaloscéh iratanyagát a HBML őrzi. Jelentős forráshely még a Református Egyházkerületi Tudományos Gyűjtemény, ahol megtalálhatók többek között a kézművesiparos-oktatásban nagy szerepet játszó „Rajziskola”, valamint